Giorgio Agamben

Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig

Pagini Libere este o editură anarhistă.
Suntem un colectiv descentralizat, autonom și organizat non-ierarhic. Scopul nostru este acela de a oferi publicații (cărţi, broşuri, fanzine etc.) în limba română și, uneori, în alte limbi, în ideea de a populariza și inspira viziuni și practici alternative la sistemul actual, capitalist și autoritar.
Tradiția libertară a fost întotdeauna una în care pamfletele, tipăriturile clandestine și materialele tipărite rapid și pe ascuns au circulat liber, neîngrădit. Continuând această tradiție, materialele publicate de către Editura Pagini Libere pot fi folosite, adaptate sau modificate de către oricine dorește acest lucru, însă nu cu un scop comercial. Cerem, pe cât posibil, persoanelor care folosesc materialele publicate de noi sau părți din acestea să specifice, într-o formă neintruzivă, sursa de unde au preluat materialele respective.

A Pagini Libere (Szabad Oldalak) egy anarchista kiadó.
Decentralizált, autonóm és horizontálisan szerveződő kollektíva. Román és – alkalomadtán –más nyelvű nyomtatványaink (könyvek, brosúrák, fanzinek) kiadásával az a célunk, hogy a jelenlegi kapitalista és autoritárius rendszernek ellenállni képes szemléleteket és gyakorlatokat népszerűsítsünk, ösztönözzünk.
A libertárius hagyományban a pamfletek, a rejtve és titkon nyomtatott kiadványok gyakran közkézen forogtak, szabadon. A Pagini Libere Kiadó folytatni kívánja ezt a hagyományt és arra bátorít mindenkit, hogy használja, adaptálja és – ha indokolt – módosítsa szövegeinket. Az egyetlen kitétel az, hogy mindez ne kereskedelmi célból történjen. Arra kérjük azokat, akik az általunk kiadott anyagokat vagy az azokbólkiragadott részleteket használják, amennyiben lehetséges,jelezzék a forrást.

Traducerea originală a apărut pentru prima dată pe **aszem.info**
Az eredeti fordítás az **aszem.info** website-on először jelent meg

pagini-libere.ro
facebook.com/editurapaginilibere
editurapaginilibere@protonmail.com

A demokrácia jövőjéről elmélkedni ma itt, Athénban valamelyest felkavaró, mivel ugyanazon a helyen kell a demokrácia végéről gondolkodni, ahol az éppen megszületett.[1] Az általam felvetett hipotézis értelmében az a kormányzati paradigma, amely ma érvényesülni látszik Európában tulajdonképpen nemhogy demokratikusnak, de politikainak sem tekinthető. Arra szeretnék tehát rámutatni, hogy a mai európai társadalom már nem politikai társadalom: valami teljesen mással van itt dolgunk, aminek megnevezésére hiányzik a megfelelő terminológiánk, és ezért új stratégiát kell kidolgozzunk.

Engedjétek meg, hogy egy olyan fogalommal kezdjem, mely 2001 óta mintha minden más politikai koncepció helyébe lépett volna: a biztonsággal. Amint azt bizonyára tudjátok, a „biztonsági okokból" formula mára már minden területen alkalmazható, a hétköznapi élettől kezdődően a nemzetközi konfliktusokig, jelszóként működik olyan intézkedések bevezetésénél, amelyek elfogadására az embereknek nincsen semmi okuk. Azt kívánom bebizonyítani, hogy a biztonsági intézkedések valódi célja nem – amint manapság erről vélekedni szokás – a veszélyek, a bajok vagy akár a katasztrófák megelőzése. Következésképpen kénytelen vagyok a *biztonság* fogalmának rövid genealógiáját felvázolni.

1. Az előadást Agamben a Nicos Poulantzas Intézet és a Syriza Ifjúsági meghívására tartotta Athénban 2013. november 16-án. Először a Χρονος online felületen jelent meg 2014 februárjában *For a theory of destituent power* címmel; ezt azonnal átvette a *ROAR Magazine* szerkesztősége, ellátta a jelenlegi címmel, és a fenti fejezetekre osztotta.

Permanens kivételes állapot

E genealógia felvázolásának egyik lehetséges módozata volna a biztonság eredetét és történetét beírni a kivételes állapot paradigmájába. Ebben a megközelítésben ez visszavezethető a *Salus publica suprema lex*[2], vagyis a közbiztonság a legfőbb törvény római elvéhez, amit összekapcsolhatunk a római diktatúra intézményével, a jogi kánon azon alapelvével, amely szerint *a szükség nem ismer törvényt*, a francia forradalom idején működő *comité de salut public*-el[3], és végül a weimari köztársaság alkotmányának 48. paragrafusával[4], amely a náci rezsim jogi megalapozására szolgált. Egy ilyen genealógia bizonyára helyes, viszont nem hiszem, hogy kielégítően megmagyarázná a működését azoknak a biztonsági apparátusoknak és intézkedéseknek, amelyeket mindnyájan jól ismerünk. Noha a kivételes állapotot eredetileg olyan ideiglenes intézkedésnek tervezték, melynek célja a közvetlen veszélyek elhárítása és a normális állapot helyreállítása volt, manapság a biztonsági intézkedések a kormányzati technológiák állandó részét képezik. Amikor 2003-ban[5] egy olyan könyvet publikáltam, amelyben pontosan arra próbáltam felhívni a figyelmet, hogyan válik „normálissá" a kivételes állapot a nyugati demokráciák kormányzati rendszerében, nem gondoltam volna, hogy elemzésem ennyire

2. Vagy Salus poluli suprema lex / suprema est, ahol a „salus" kétértelmű: egyrészt jó egészségre, épségre, másrészt sértetlen, jó állapotra vagy biztonságra utal. A magyarban *üdv*ként szokás fordítani. (ford. megj.)

3. Közjóléti Bizottság, ami párhuzamosan működött a Comité de sûreté générale-al, azaz a Közbiztonsági Bizottsággal. (ford. megj.)

4. A weimari köztársaság, majd a Német Reich 1919-'33 közötti alkotmányának azon jogszabálya, amely lehetővé tette az elnök számára, hogy sürgősségi intézkedéseket hozzon, és sürgősségi rendeleteket bocsásson ki a Reichstag jóváhagyása nélkül. (ford. megj.)

5. A *Stato di Eccezione* (Torino, Bollati Boringhieri, 2003), azaz *A kivételes állapot* című kötetéről van szó. Ez magyarul még nem olvasható, viszont nagyon ajánlom Alex Cistelecan román nyelvű fordítását: *Starea de excepție* (IDEA Design & Print Kiadó, Kolozsvár, 2008) (ford. megj.)

helytállónak bizonyul. Az egyetlen nyilvánvaló precedens erre a náci rezsim volt. Amikor Hitler 1933 februárjában magához ragadta a hatalmat, azonnal kibocsátotta azt a dekrétumot, amellyel felfüggesztette a weimari alkotmány személyi szabadságjogokra vonatkozó paragrafusait. A dekrétumot később sem vonták vissza, így a Harmadik Birodalmat teljes egészében olyan kivételes állapotként foghatjuk fel, mely tizenkét évig tartott.

Ami ma történik, mégis más. Formális kivételes állapot kihirdetésére nem kerül sor, ehelyett homályos nem-jogi fogalmak – mint például a „biztonsági okok" – kerülnek forgalomba azért, hogy egy olyan lopakodó és koholt vészhelyzet általános állapotát iktassák be, amely híján van bármely tisztán azonosítható veszélyforrásnak. Jó példája a vészhelyzetre utaló tényezőként használt nem-jogi kifejezéseknek a *válság* (crisis) fogalma. Mint számotokra ismeretes, e terminus a görög *krino* igéből származik, melynek történetében a bírósági tárgyaláson hozott ítélet jogi jelentésén túl két szemantikai hagyomány ötvözi egymást: az orvosi és a teológiai. Az orvosi tradícióban a *kriszisz* annak a pillanatnak felel meg, melyben az orvos meg kell ítélje, el kell döntse, hogy a páciens meghal vagy életben marad. A napot pedig, vagy a napokat, amelyek során megszületik egy ilyen döntés, *kriszimoinak*, azaz válságos (vagy döntő) napoknak nevezik. A teológiában a *kriszisz* az Utolsó Ítélet, melyet Krisztus a végső időkben mond ki.

Láthatjuk, hogy ami lényeges mindkét hagyomány számára, az a bizonyos időbeli momentumhoz való kötöttség. A kifejezés mai használatában éppen ez a vonatkozás szűnik meg. A *kriszisz*, az ítélet immár elszakad időlegességét jelző jelentésétől és egybeesik az idő kronologikus folyásával, úgy, hogy a *kriszisz* most már nem csak a gazdaságban és a politikában, hanem a társadalmi élet minden egyes területén normalizálódik, ekként pedig a kormányzás egyszerű eszköze lesz. Következésképpen az egyszeri és mindenkire vonatkozó döntés lehetőségfeltétele megszűnik,

miközben a folytatólagos határozathozatali eljárások semmi felől nem döntenek. Kissé ellentmondásosan fogalmazva ezt úgy is mondhatnánk, hogy amennyiben a kormányzatnak folytonos kivételes állapottal van dolga, hajlamos lesz arra, hogy egy örökös államcsíny (coup d'état) formáját öltse magára. Különben éppen ezzel az ellentmondással volna pontosan leírható mindaz, ami ma Görögországban[6] vagy Olaszországban történik, ahol kormányozni azt jelenti, hogy kisebb puccsok (coup d'état) sorozatos elkövetése megy végbe. Olaszország jelenlegi kormánya például nem legitim.

A következmények kormányzása

Ezért úgy gondolom, ahhoz, hogy megértsük azt a sajátos kormányzatiságot, amely alatt élünk, a kivételes állapot paradigmája nem elegendő. Tehát Michel Foucault javaslatából kiindulva a biztonság fogalmának eredetét a modern gazdaság kezdeténél fogjuk vizsgálni Francois Quesnay-nél[7] és a fiziokratáknál, vagyis azoknál, akiknek a modern kormányzatiságra tett hatását aligha becsülhetjük túl. A wesztfáliai békeszerződést követően a nagy abszolutista államok bevezetik politikai diskurzusaikba azt a gondolatot, hogy a szuverénnek gondoskodnia kell alattvalói biztonságáról. Ámde Quesnay az első, aki a *biztonságot* (sûreté) a kormányzatról szóló elmélkedés központi fogalmává teszi – mégpedig igencsak sajátos módon.

Akkoriban a fő problémák egyike, amellyel a kormányoknak szembe kellett nézniük, az éhínség volt. Quesnay előtt a szokásos

6. Az akkori görögországi állapotokat tömören és pontosan megörökítő videódokumentumok egész sorozata készült, ezek közül itt kiemelnék kettőt: Landscapes of Emergency és Athens: Social Meltdown (ford. megj.)

7. François Quesnay (1694–1774) francia közgazdász, a fiziokrata „iskola" egyik alapítója. Főműve a *Gazdasági táblázat* (T*ableau économique*) 1758-ban jelent meg. (ford. megj.)

módszert az éhínségek állami magtárak alapítása és gabonafélék exporttilalma általi megelőzése képezte. Mindkét intézkedésnek negatív hatása volt a termelésre. Quesnay ötlete az volt, hogy fordítsák meg a folyamatot: ahelyett, hogy megpróbálnák megelőzni az éhínséget, hagyják, hogy bekövetkezzen, és amikor ez megtörténik, a bel- és a külkereskedelem liberalizálásán keresztül kezeljék, kormányozzák. A *kormányozni* (to govern) kifejezés itt hordozza etimológiai kibernetikus[8] jelentését: egy jó *kübernész*, egy jó hajós nem kerülheti el a viharokat, de amikor a vihar kitör, tudnia kell kormányozni, felhasználva a navigáláshoz a hullámok és a szelek erejét. Ez a jelentése a híres *laisser faire, laissez passer* (hadd történjék, amint történik)[9] mottónak; ami nem csak a gazdasági liberalizmus kulcsszava, hanem olyan kormányzati paradigma, amely a biztonságot (Quesnay szavával: *sûreté*) nem a bajok megelőzéseként fogja fel, inkább olyan képességként, mely a megfelelő irányba kormányozza és tereli azokat, amikor bekövetkeznek.

Nem volna szabad elhanyagolnunk ennek a megfordításnak a filozófiai implikációit. Korszakos átalakulást jelent ugyanis a kormányzás eszméjében, amely felborítja a hagyományos hierarchikus viszonyt okok és okozatok között. *Mivel az okok kormányzása nehéz és költséges, biztonságosabb és sokkal hasznosabb a következmények kormányzásával próbálkozni*. Azt mondanám, hogy Quesnay e teorémája a modern kormányzatiság axiómáját képezi. Az *ancien régime* (régi rend) az okok uralását célozta meg; a modernitás a következmények uralására tart igényt. És ez az axióma minden területen érvényesül, a gazdaságtól az ökológiáig, a katonai és a külpolitikától a rendőri hatalom (*police*) belügyi intézkedéséig. Be kell látnunk, hogy a mai

8. A görög κυβερνήτης (kübernétész) kormányost, áttételesen pedig kormányzót, vezetőt vagy kalauzt jelent. (ford. megj.)

9. Vagy *hagyja csinálni, hadd menjen minden a maga útján* – a gazdasági liberalizmus fiziokratáktól származó klasszikus alapelve. (ford. megj.)

európai kormányok lemondtak az okok uralására irányuló bármilyen próbálkozásról, csakis a következményeket akarják kormányozni. Quesnay teorémája ugyanakkor érthetővé tesz egy olyan dolgot is, mely különben megmagyarázhatatlan: a gazdaság abszolút liberális elve és az állami, valamint a rendőri ellenőrzés példátlan és hasonlóképpen abszolút elve közötti ellentmondásos kereszteződésre gondolok. Ha a kormányzás a következményeket célozza meg, nem pedig a kiváltó okokat, kénytelen lesz kiterjeszteni és megsokszorozni az ellenőrzést. Az okokat szükségképpen meg kell ismerni, míg a következményeket csak felmérni és ellenőrizni lehet.

Az egyik ilyen fontos terület, ahol ez az axióma érvényesül, az a biometrikus biztonsági apparátusoké, melyek egyre nagyobb mértékben árasztják el a társadalmi élet különböző szegmenseit. Amikor a biometrikus technológiák először megjelentek a 18. századi[10] Franciaországban Alphonse Bertillonnal, Angliában pedig Francis Galtonnal, az ujjlenyomat feltalálójával, funkciójuk nem az volt, hogy megelőzzék a bűncselekményeket, csupán annyi, hogy felismerhetőkké tegyék a visszaeső bűnözőket. A biometrikus adat csak akkor használható az elkövető azonosítására, ha egy második bűncselekményre is sor kerül. A biometrikus technológiákat tehát a visszaeső bűnözők számára találták fel és hosszú ideig kizárólag az ő „kiváltságuk" maradt. Az Egyesült Államok kongresszusa 1943-ban még elutasította azt az állampolgárok azonosítására vonatkozó törvénytervezetet, a *Citizen identification act*et, amely bevezette volna az ujjlenyomattal ellátott személyazonossági bizonyítványt. Azonban a modernitás valamilyen fatalitásának vagy íratlan törvényének köszönhetően azok a technológiák, amelyeket az állatok, a bűnözők, az idegenek vagy a zsidók számára hoztak létre, végül minden emberre kiterjednek. Ennek következtében

10. Itt Agamben pontatlan: Alphonse Bertillon (1853–1914) és Francis Galton (1822–1911) a 19. század második felében tevékenykedtek. (ford. megj.)

a 20. század folyamán a biometrikus technológiákat minden állampolgárra alkalmazzák, és Bertillon azonosító fényképeit, illetve Galton ujjlenyomatait jelenleg minden államban felhasználják a személyi igazolványok kiállításához.

Az állampolgárság depolitizálása

Az igazán szélsőséges lépésre azonban mindössze napjainkban került sor, és ennek teljes megvalósulása még mindig folyamatban van. Az új digitális technológiák kidolgozásával, az optikai szkennerek, melyek lehetővé teszik nem csak az ujjlenyomatok, de a retina és a szivárványhártya szerkezetének egyszerű rögzítését, a biometrikus apparátusok afelé tartanak, hogy kilépjenek a rendőrőrsökből, a bevándorlási hivatalokból és meghódítsák a mindennapi életet. Több országban a diákétkezdékbe, de még az iskolákba való belépést is egy biometrikus gépezettel ellenőrzik, melyre a diák pusztán ráhelyezi a kezét. E terület gyorsan gyarapodó európai iparágai azt tanácsolják, hogy az állampolgárok lehetőleg fiatalkoruktól kezdődően szokjanak hozzá az ilyen ellenőrzésekhez. Ez a jelenség azért is aggasztó, mivel a biztonság tökéletesítésében illetékes európai bizottságok (például az ESPR, European Security Research Programme) állandó tagjai között vannak e terület nagy iparágainak jogi képviselői; olyan iparágak ezek, melyeket a „biztonság-bizniszhez" csatlakozott olyan régi fegyvergyártók hódítottak meg, mint a Thales Group, Finmeccanica, EADS és a BAE Systems.

Nem nehéz elképzelni, milyen veszélyeket jelent egy olyan hatalom, mely polgárai korlátlan biometrikus és genetikai adataival rendelkezhet. Ekkora hatalom birtokában a zsidók kiirtása, amibe összehasonlíthatatlanul csekélyebb hatékonyságú adatszerzés alapján kezdtek, hihetetlenül gyors és totális lett volna. Bár mindez

egy nagyon fontos aspektusa a biztonság problémájának, nem szeretnék többet időzni nála. Inkább azokat a gondolatokat osztanám meg veletek, amelyek a politikai identitás átalakulásával kapcsolatosak, és azokkal a politikai viszonyokkal, amelyeket a biztonsági technológiák foglalnak magukba. Ez az átalakulás annyira végletes, hogy nem csak azt kérdezhetjük joggal, hogy az a társadalom, amelyben élünk, még mindig demokratikus-e, hanem azt is, hogy ez a társadalom *politikainak* számít-e még.

Christian Meier[11] kimutatta, hogy az i.e. 5. századi Athénban hogyan ment végbe a politika mibenlétéről szóló felfogásban, a politika konceptualizálásában egy olyan átalakulás, amely pontosan az állampolgárság politizációján (*politisierung*) keresztül történt. Amíg korábban a poliszhoz (városállamhoz) tartozást az életkörülmények és a különböző társadalmi státuszok határozták meg – például a nemességhez vagy egy bizonyos kulturális közösséghez, földművesekhez vagy a kereskedőkhöz, valamelyik családhoz stb. tartozás –, azóta a társadalmi identitás legfőbb kritériuma az állampolgárság és annak gyakorlása lett.

„Ennek eredményeként jött létre a politikai identitás sajátosan görög felfogása, melyben az a gondolat, hogy az egyéneknek állampolgárként kell viselkedniük, intézményes formát nyert. A gazdasági vagy vallásos közösségekhez tartozás immár másodrangú tényezőnek minősült. A demokrácia állampolgárai annyiban tekintették magukat a polisz tagjainak, amennyiben elkötelezték magukat a politikai élet iránt. A *polisz* és *politeia*, a városállam és az állampolgárság kölcsönösen képezték és határozták meg egymást. Ily módon az állampolgárság egy olyan életformává vált, amely által a polisz magát az *oikosz*tól, vagyis a *házvezetéstől* világosan elkülönülő tartományként konstituálta. Ekként maga a politika vált egy szabad közösségi térré, szemben a magánszférával, ahol a

11. Christian Meier (1929-) a Ludwig-Maximilians-Universität München ókortörténész professzora. (ford. megj.)

szükség uralkodott."[12] Meier szerint e politizáló folyamat sajátosan görög öröksége megtalálható a mai nyugati politikában is.

Az általam javasolt hipotézis szerint az állampolgárság, ez az alapvető politikai tényező, belépett egy fordított és visszafordíthatatlan folyamatba, amely csakis a depolitizáció folyamataként határozható meg. Ami korábban egy életforma volt, egy lényegi és megkönnyíthetetlenül aktív élethelyzet, mára egy teljesen passzív jogi státusz lett, melyben cselekvés és tétlenség, köz- és magánszféra fokozatosan összemosódik, megkülönböztethetetlenné válik. Az állampolgárság depolitizációjának folyamata tehát annyira nyilvánvaló, hogy ennél több fejtegetést nem követel.

Az ellenőrző állam felemelkedése

Inkább azt próbálnám kimutatni, hogy a biztonsági paradigma és a biztonsági apparátusok, hogyan határozták meg ezt a folyamatot. Azoknak a technológiáknak az állampolgárokra való kiterjesztése, melyeket eredetileg bűnözők számára dolgoztak ki, szükségszerűen hatással van az állampolgár politikai identitására. Először fordul elő az emberiség történetében, hogy az identitás már nem a társadalmi egyén és annak mások általi elismerésének függvénye és funkciója, hanem olyan biológiai adatoké, melyek az előbbiekkel semmilyen viszonyban nem állhatnak – mint például az ujjlenyomat arabeszkjei vagy a gének szerkezete a DNS kettős hélixében. A legsemlegesebb és a legzsigeribb dolog válik a társadalmi identitás meghatározó elemévé, ezért elveszíti közösségi és nyilvános jellegét.

12. Christian Meier: Der Wandel der politisch-sozialen Begriffswelt im V. Jahrhundert v. Chr. (A politikai-társadalmi világ fogalmainak átalakulása az i.e. V. században) Reinhart Koselleck szerkesztésében, Historische Semantik und Begriffsgeschichte, Klett-Cotta Kiadó, Stuttgart, 1979. (ford. megj.)

Ha az identitásom ezentúl olyan biológiai adatok határozzák meg, melyek egyáltalán nem az akaratomtól függnek és melyeket semmiképp nem tudok befolyásolni, akkor a politikai vagy az etikai identitás konstrukciójának lehetősége rendkívül problematikussá válik. Milyen kapcsolatot hozhatnék létre ujjlenyomataimból vagy a genetikai kódomból kiindulva? Az új identitás személytelen, melyben a politikai és az etikai tér mintegy értelmét veszti és ezért ezt a kérdést alapjaiban kell újragondolni. Amíg a klasszikus görög állampolgár a köz- és a magánszféra, a politikai cselekvés helye, azaz a polisz és a reproduktív élet helye, vagyis az oikosz szembenállásán keresztül határozta meg magát, addig a modern állampolgár, úgy tűnik, e két tartomány közötti semleges és közömbös övezetben mozog, Hobbes[13] fogalmait idézve, a fizikai és a politikai test között.

Ennek a semleges és közömbös övezetnek a térbeli megtestesülése városaink utcáinak és tereinek videokamerás felügyelete. Itt ismét egy olyan apparátusról van szó, melyet a börtönök számára fejlesztettek ki, de közben a közterekre is kiterjedt. Az viszont nyilvánvaló, hogy egy térfigyelő kamerákkal felszerelt hely már nem az *agora*, inkább a köz- és a magánterület ötvözete; egy semleges övezet börtön és fórum között. A politikai tér transzformációja bizonyára egy olyan összetett jelenség, mely az okok sokféleségét vonja maga után, és ezek között a biohatalom születése különleges szerepet tölt be. A modern államokban a biológiai identitásnak a politikai identitás feletti primátusa tulajdonképpen a *puszta élet* politizációjával kapcsolatos.

13. Thomas Hobbes (1588–1679) a *Leviatán vagy az egyházi és világi állam anyaga, formája és hatalma* (Polis Kiadó, Kolozsvár, 2001) című munkájának Bevezetőjében (53-55. o.) különbözteti meg a mesterséges politikai testet a természetes emberi testtől. Ez utóbbi az isteni művészet alkotása, melyen keresztül Isten kormányozza a világot. A mesterséges politikai test már az ésszel felruházott ember magáénál nagyobb méretű és erejű mintaképe. (ford. megj.)

Nem szabad megfeledkeznünk soha arról, hogy a társadalmi identitás testi identitáshoz mérése, e kettő egysíkúsítása a visszaeső bűnözők azonosítását célzó igyekezettel kezdődött. Ma már nem kellene csodálkoznunk azon, hogy az állam és az állampolgár közötti normális viszonyt a gyanúsítás, a rendőri iktatás és az ellenőrzés határozza meg. Az a hallgatólagos elv, mely társadalmainkban uralkodik, valahogy így fejezhető ki: *minden állampolgár egy potenciális terrorista*. De milyen az az állam, melyet ez az elv vezérel? Továbbra is demokratikus államként határozhatjuk meg? Vagy egyáltalán politikainak tekinthető még? Milyen tehát az az állam, amelyben jelenleg élünk?

Bizonyára tudjátok, hogy Michel Foucault[14] a *Felügyelet és büntetés* című könyvében, valamint a Collège de France-on tartott előadásaiban a modern államok tipológiai osztályozását vázolta fel. Azt bizonyítja, hogy az ancien régime állama, melyet territoriális, illetve szuverén államnak nevez – ennek jelmondata pedig a *faire mourir et laisser vivre* (irányítani a halált és nem beavatkozni az életébe/élni hagyni) volt –, hogyan fejlődik fokozatosan népességi állammá, illetve fegyelmező állammá – melynek fordított jelmondata immár a *faire vivre et laisser mourir* (irányítani az életet és nem beavatkozni a halál folyamatába) –, amint gondjába veszi állampolgárainak életét azért, hogy egészséges, jól szervezett és engedelmes testeket állítson elő.

Az az állam, melyben jelenleg élünk, már nem egy fegyelmező állam. Gilles Deleuze azt javasolja, hogy nevezzük *État de contrôle*-nak, vagyis ellenőrző államnak, mivel ez nem azt akarja, hogy parancsoljon és fegyelmet vezessen be, hanem inkább azt, hogy irányítson és ellenőrizzen. Senki nem fogalmazott világosabban

14. Michel Foucault (1926–1984) *Surveiller et punir*, Gallimard, Párizs, 1975. Magyarul: *Felügyelet és büntetés*, Gondolat, 1990. Foucault a Collège de France 1969 november 30-án létrehozott *Gondolkodásrendszerek Története* tanszékén tanított 1971-től – ekkor került ennek élére – haláláig. Az Agamben által említett „államtipológia" fontos szakaszait pedig a *Biztonság, Népesség és Terület* című előadássorozatában vázolta fel. (ford. megj.)

az olasz rendőrtisztnél, aki a 2001-es júliusi genovai utcai harcokat követően[15] elmondta, a kormány nem azt akarta, hogy a rendőrség megőrizze a rendet, hanem hogy *irányítsa a zűrzavart*.

A politikai hatalomtól a rendőri hatalomig

Azok az amerikai politológusok, akik tanulmányozták, milyen alkotmányi módosulással jár a *Patriot Act* és más, 2001 után hozott törvények, inkább *biztonsági államot* emlegetnek. De mit is jelent itt a biztonság? A francia forradalom idején a biztonság fogalma – vagy ahogy akkor mondták, a *sûreté* – szorosan összefüggött a rendőri hatalom meghatározásával. Az 1791. március 16-ai és az 1792. augusztus 11-ei törvények bevezették a francia törvénykezés nyelvezetébe a police de sûreté (biztonsági rendőr) fogalmát, mely aztán arra ítéltetett, hogy hosszú története legyen a modernitásban. Ha elolvassátok az ezen törvények megszavazását megelőző vitákat, megfigyelhetitek, hogy a rendőri hatalom és a biztonsági hatalom kölcsönösen határozzák meg egymást, és a felszólalók közül senki (Brissot, Heraut de Séchelle, Gensonné) nem képes szétválasztani és külön meghatározni azokat.

A viták a rendőri hatalom helyzetére összpontosítottak az igazságosság és a jogi hatalom viszonylatában. Gensonné azt

15. 2001 július 21-27. között került sor a 27-ik G8 csúcstalálkozóra Genovában. Körülbelül 200.000 ezer fős tömeg érkezett a világ különböző tájairól a korábbi évek találkozóihoz képest az egyik legdrámaibb kimenetelű demonstrációra. A rendfenntartó erők brutális eszközökkel támadtak a békés tüntetőkre, miután azzal gyanúsították meg a szervezők egyik csoportját, hogy molotov-koktélokat tárolnak. Ez a koncepciós vád lett az ürügye az Armando Diaz iskola lerohanásának is, mely akkoriban a Genovai Szociális Fórum ideiglenes bázisául szolgált. Az ügy kivizsgálása kilenc évig tartott, amíg 2010-ben huszonhét rendőri tisztséget viselő vádlottat több éves börtönbüntetésre ítéltek. Bár az iskola lerohanásában 300 rohamrendőr és speciális biztonsági rendőr vett részt, a legtöbb agresszort nem sikerült azonosítani. Az eseményeket feldolgozó dokumentumfilmek mellett készült egy nagy játékfilm is: *Diaz – Don't clean up this blood* (2012). A filmet többek között a berlini és velencei filmfesztiválon is bemutatták. (ford. megj.)

állítja, hogy „két különböző és különálló hatalomról" van szó, mégis, miközben a jogi hatalom funkciója világos, a rendőri hatalom szerepét lehetetlen meghatározni. A vita egyik analízise arra figyelmeztet, hogy a rendőri hatalom helye és funkciója eldönthetetlen kérdésnek bizonyult és annak is kellett maradnia, ugyanis, amennyiben egyértelműen beépült volna a jogi hatalomba, a rendőrség már nem létezne. Ebből fakad az a diszkrecionális (önkényes, megítélés szerinti, tetszőleges) hatalom, mely mind a mai napig meghatározza a rendőri tisztség gyakorlatát, és melynek révén a rendőr egy közbiztonságot fenyegető konkrét helyzetben szuverén módon cselekedhet. Azonban diszkrecionális hatalmának gyakorlása közben a rendőr valójában nem hoz semmilyen döntést, és nem is előlegezi meg, amint ezt mondani szokás, a bírói döntést. Minden döntés az okokra van tekintettel, míg a rendőrség a következményekre reagál, ezek pedig értelemszerűen eldönthetetlenek.

Ennek az eldönthetetlen elemnek a neve ma már nem *raison d'État*, vagyis „államérdek" (állami racionalitás vagy állami ok), ahogy a 17. században volt, hanem inkább „biztonsági ok". A biztonsági állam rendőrállam, de ismétlem, a jogelméletben a rendőrség valamelyest egy fekete lyuknak számít. Amit kijelenthetünk az az, hogy a 18. században, amikor először megjelenik az úgynevezett „rendőrtudomány", a rendőr (police) terminust visszavezeti a görög *politeia* etimológiai értelméhez, de mégis a politika ellentéteként fogja fel.[16] Meglepődve vehetjük tehát észre, hogy míg a rendőri hatalom fogalma megegyezik a politika eredeti funkciójával, a politika fogalma kizárólag a külpolitikai érdekérvényesítésre szorítkozik. Ennél fogva von Justi[17], a *Polizeywissenschaftról* írt

16. Azáltal, hogy a *politeia* vagy a lat. *politia* – ami eredetileg szintén civil adminisztrálást jelent – értelmét felváltja a biztonsági megfontolásokra, okokra hivatkozó rendőri hatalom kormányzati elve vagy kormányzati racionalitása. Legalábbis ez kerül első helyre. (ford. megj.)

17. Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771) porosz-német politikai

értekezésében *Politik*nak nevezi azt a viszonyt, mely két állam között áll fenn, és *Polizei*nak azt, mely az állam önmagához való viszonyát jelenti. Érdemes elgondolkodni ezen a meghatározáson – idézem: „A rendőri hatalom az állam önmagához való viszonya."

Az általam javasolt hipotézis a következő: a biztonság jele alá helyezvén magát, a modern állam elhagyta a politikai övezetet és belépett a senki földjére, melynek földrajza és határai még mindig ismeretlenek. A biztonsági állam, bár a neve, mintha a gondoskodás valamely hiányának pótlására utalna (a *securus* a *sine cura* származéka), épp ellenkezőleg, aggodalommal kéne eltöltsön bennünket, mivel ellehetetleníti a politikai életet, a demokráciát fenyegeti, melynek pontosan a politikai élet lehetősége ad értelmet.

Visszatalálás egy életformához

Össze szeretném foglalni – vagy egyszerűen megállnék itt előadásommal (a filozófiában, akárcsak a művészetek esetében, nem lehetséges konklúzió, pusztán abbahagyni lehet a munkát) – egy olyan gondolattal, mely, legalábbis most úgy tűnik, talán a legsürgetőbb politikai probléma. Ha az állam, amellyel ma szembekerülünk, valóban az a biztonsági állam, melyet körülírtam, újra kell gondolnunk a politikai küzdelmek hagyományos stratégiáit. Mit kell hát tennünk, milyen stratégiát kövessünk?

A biztonsági paradigmában lehetővé válik, hogy a nézetkülönbség minden egyes formáját és a fennálló rend megdöntésére irányuló többé-kevésbé erőszakos törekvéseket a kormányzat olyan magának kedvező alkalomként kezelhesse, melynek tetteit saját hasznára fordíthatja. Ez abban a dialektikában is látszik, mely egy végtelen

ökonómiával foglalkozó gondolkodó; a *Grundsätze der Polizeywissenschaft* című műve 1756-ban jelent meg. (ford. megj.)

ördögi körben utalja egymásra az államot és a terrorizmust. A francia forradalomtól kezdődően a politikai modernitás hagyománya a radikális átalakulást olyan forradalmi folyamatként fogja fel, mely az új intézményi rend *pouvoir constituant* minőségében, azaz „alkotmányozó hatalmaként" lép fel. Azt hiszem, el kéne távolodnunk ettől a megközelítéstől és meg kell próbálnunk elgondolni egy tiszta „destituáló hatalmat" (*puissance destituante*), melyet többé nem zárhat közre a biztonság ördögi köre.

Ilyenfajta destituáló hatalomra gondolt Benjamin *Az erőszak kritikájáról* című esszéjében, ahol arra törekszik, hogy egy olyan tiszta erőszakot írjon körül, mely „megtörheti a jogteremtő és a jogfenntartó erőszak hamis dialektikáját", és erre jó példa Sorel proletár általános sztrájkja. „Ha sikerül kitörni ebből a körforgásból", írja esszéje végén „mely a mitikus jogi formák fogságában zajlik le, ha sikerül fölszámolni a jogot, az erőhatalmakkal együtt, melyekre támaszkodik, miként azok meg rá, tehát végül az államhatalmat is sikerül fölszámolni, akkor ezzel új történelmi korszak veszi kezdetét."[18] Amíg a konstituáló hatalom pusztán azért törli el a jogot, hogy azt egy másik formában újrateremtse, a destituáló hatalom – már amennyiben képes a jogot egyszer és mindenkorra felszámolni – egy teljesen új történelmi korszakot nyithat meg.

Egy ilyen destituáló hatalom elgondolása nem könnyű feladat. Benjamin azt írta egyszer, hogy nincs „anarchikusabb" rend a burzsoáziánál. Ebben az értelemben mondatja Pasolini utolsó filmjében az egyik salòi uralkodóval, aki rabszolgáikhoz szól: „az igazi »anarchia« a hatalom »anarchiája«."[19] Pontosan azért olyan bonyolult

18. Walter Benjamin: *Az erőszak kritikájáról* 56. o. In Angelus Novus. Magyar Helikon, Budapest, 1980. (ford. megj.)

19. Agamben itt Benjamin és Pasolini nyomán az anarchia szót annak etimológiájából adódó értelmében használja, amely egy behatárolt, pontos kezdet hiányát vagy egy totális alap hiányát, azaz egyfajta folyamatos autonómiára törekvést kifejező jelentésére utal. A hatalom eredetét, forrását, gyökereit és legitimitását folyamatosan megkérdőjelezésben vagy kikezdésben tartani képes praxist (konkrét gyakorlatot de az elméletet is) és a politikai önszerveződést érti alatta. (ford. megj.)

közvetlenül hozzáférni e dimenzióhoz, mert a hatalom magát az „anarchia” és az anómia (törvénytelenség) bevonása és közrezárása által konstituálja; ezért nehéz ma elgondolni valami olyasmit, mint az igazi „anarchia” vagy az igazi „anómia”. Úgy gondolom, hogy az a praxis, melynek sikerülne átláthatóan exponálni a kormányzati biztonsági technológiákba zárt „anarchiát” és anómiát, az egy tiszta destituáló hatalomként működhet. Egy ténylegesen új politikai dimenzió csak akkor válik lehetővé, amikor megértjük és kizárjuk a hatalmi viszonyokból azok „anarchiáját” és anómiáját. Ez azonban nem csupán egy teoretikus feladat: elsődleges feltétele egy olyan életformához való visszatalálás, egy olyan politikai élet módozatához való hozzáférés, melynek emlékét a biztonsági állam minden áron megpróbálja eltörölni.

AU APĂRUT DEJA:

BROȘURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Murray Bookchin – Municipalismul libertar
Colin Ward – Anarhismul ca teorie a organizării
Cristian-Dan Grecu – Csipike – piticul comunist
Emma Goldman – Nu există Comunism în URSS
Vlad Brătuleanu – Anarhismul în România
Mihail Bakunin – Catehism revoluționar
Slogane din mai 68

BROȘURI ÎN LIMBA MAGHIARĂ

Murray Bookchin – Libertárius municipalizmus
Giorgio Agamben – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig

BROȘURI ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Cristian-Dan Grecu – Csipike – the Communist Pipsqueak
Vlad Brătuleanu – A Brief History of Anarchism in Romania
Cosmin Koszor-Codrea – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century

CĂRȚI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Iuliu Neagu-Negulescu – Arimania